

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет іноземної філології

Кафедра перекладознавства та прикладної лінгвістики

Відтворення краєзнавчої лексики (на матеріалі
документальних тревел фільмів та країнознавчого есе)

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 431 групи
Спеціальності 035.04 Філологія
(германські мови та літератури
(переклад включно) (переклад))
Освітньо-професійної програми
«Філологія (германські мови та
літератури (переклад включно))»
Сергеєва Римма Павлівна

Керівник к. філол. н., доц. Гізер В.
В.

Рецензент к. пед. н., доц.
Кострубіна О. В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади перекладу краєзнавчих текстів.....	7
1.1. Особливості краєзнавчих текстів.....	7
1.2. Лінгвокультурна специфіка перекладу текстів краєзнавчого характеру	12
1.3. Жанрові особливості краєзнавчих есе та документальних тревел фільмів.....	18
РОЗДІЛ 2. Особливості відтворення краєзнавчої лексики.....	25
2.1. Відтворення локальноспецифічних одиниць у краєзнавчих есе.....	25
2.2. Переклад краєзнавчої лексики у документальних тревел фільмах.....	37
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49

ВСТУП

Національна самобутність кожної країни ґрунтується на її історії, культурі та традиціях, саме ці чинники є визначальними при формуванні нації та держави як такої. Беззаперечним є твердження, що кожна країна відзначається своїм унікальним колоритом, що якнайповніше відтворюється у краєзнавчих типах тексту, переклад яких є актуальною проблемою для фахівців. Питання відтворення культурно маркованої лексики неодноразово досліджувалося науковцями, проте відтворенню саме краєзнавчих текстів наразі не приділено достатньої уваги, хоча в часи глобалізації та активної інтеракції між державами адекватна передача національної самобутності вбачається особливо важливою.

Проблема перекладу краєзнавчих текстів та культурно маркованої лексики була ґрунтовно досліджена у працях таких учених як І. С. Алексєєва, В. В. Гізер, В. В. Демецька. Праці зазначених авторів мають високу наукову цінність, проте, беручи до уваги актуальність тематики та широке жанрове розгалуження краєзнавчих текстів, видається необхідним висвітлити особливості відтворення краєзнавчої лексики саме в документальних тревел фільмах та краєзнавчих есе.

Актуальність теми дослідження перекладу краєзнавчої лексики у документальних тревел фільмах та краєзнавчих есе зумовлена певним браком перекладознавчих розвідок краєзнавчих текстів у сучасній лінгвістиці. Матеріал дослідження становить 41 україномовне есе та його переклади англійською мовою, виконане у рамках проєкту «Відкриваємо Херсон англomовному світові» у 2017-2018 роках, що включене до електронного каталогу та опубліковане на сайті Бедфордширського університету (Великобританія). Також матеріалом роботи послуговував цикл передач «*Smart Travels with Rudy Maxa* «Умные

путешествия: Европа с Руди Макса», удостоєний двох премій «Еммі», та його переклад російською мовою.

Мета роботи полягає у дослідженні особливостей англійсько-російського та українсько-англійського відтворення краєзнавчої лексики.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі **завдання**:

- 1) дослідити особливості краєзнавчих текстів;
- 2) охарактеризувати лінгвокультурну специфіку перекладу текстів краєзнавчого характеру;
- 3) проаналізувати жанрові особливості краєзнавчих есе та документальних тревел фільмів;
- 4) окреслити групи краєзнавчої лексики та способи їх перекладу в краєзнавчих есе;
- 5) описати краєзнавчу лексику та шляхи її відтворення в документальних тревел фільмах.

Поставлена мета й висунуті завдання обумовили використання загальнонаукових та лінгвістичних методів та методик дослідження: дефінітивного методу, що уможливорює окреслення краєзнавчої лексики; контекстуальної методики аналізу, що спрямована на висвітлення на всіх рівнях тексту, лексико-семантичних та функціональних ознак тексту, які є облігаторними або факультативними при перекладі; текст-типологічної методики, що дозволяє визначити диференційні та інтегральні ознаки у різних типах тексту.

Об'єктом наукової роботи постає краєзнавча лексика.

Предметом дослідження є особливості відтворення краєзнавчої лексики у документальних тревел фільмах та краєзнавчих есе.

Практична значущість роботи полягає в можливості використання матеріалів при виконанні споріднених досліджень та як дидактичного

матеріалу для учнів старших класів під час вивчення теми «Мій рідний край» на уроках англійської мови.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше досліджено жанр документальних тревел фільмів та краєзнавчих есе як текстів краєзнавчого характеру; виокремлено групи краєзнавчої лексики у цих типах тексту та окреслено жанрові особливості їх перекладу.

Результати дослідження викладено у науковій публікації: «Особливості українсько-англійського перекладу культуронімів (на матеріалі краєзнавчих текстів про Південь України)» у збірнику наукових праць студентів «Студентські наукові студії». Частина 2 – Херсон: ХДУ, 2018. – С. 236-239, а також у однойменних тезах, що були надруковані у X Всеукраїнській науково-практичній конференції «Іноземні мови у сучасному комунікативному просторі»: м. Херсон, 11 квітня 2019 р. – Херсон: Видавництво ХНТУ, 2019. – С. 193-194., а також у I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Лінгвістичні обрії XXI сторіччя» 25–26 червня 2019 року, Херсон, 2019. Результати дослідження також викладені в тезах: «Відтворення краєзнавчої лексики (на матеріалі краєзнавчих есе та документальних тревел фільмів)», що були опубліковані у Міжнародній науково-практичній конференції: «Філологічні науки в системі сучасного гуманітарного знання XXI століття» м. Одеса, 27-28 грудня 2019 року. – Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2019. – Ч. 2. - С. 113-117.

Апробація результатів наукової розвідки віддзеркалено в конкурсній науковій студентській роботі під шифром «VADE-MECUM», яка розглядалась у II турі студентських наукових робіт зі спеціальності «Переклад» у 2020 року у Львівському національному університеті імені Івана Франка. За результатами рецензування конкурсна робота під цим шифром розміщена на сайті Львівського національного університету

імені Івана Франка, URL: <https://lingua.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/Konkursna-robota-VADE-MECUM.pdf>.

Перевірка на унікальність поданої кваліфікаційної роботи виявила, що єдиним і найбільшим (57,4 %) джерелом схожості цієї роботи виявилась конкурсна робота, що розміщена на сайті університету, на базі якого проводився конкурс студентських наукових робіт у 2020 році [Найбільша схожість: 57.4% з джерело <https://lingua.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/Konkursna-robota-VADE-ME.pdf>]. Оскільки конкурсна робота є результатом апробації наукового дослідження, а також той факт, що автором конкурсної роботи виступає та сама людина, яка написала подану кваліфікаційну роботу, логічним вважається виснувати, що ця кваліфікаційна робота є на 100% унікальною.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПЕРЕКЛАДУ КРАЄЗНАВЧИХ ТЕКСТІВ

1.1. Особливості краєзнавчих текстів

Завдання перекладача – передусім глибоко ознайомитися з особливостями матеріалів, що підлягають перекладу й, у нашому випадку, ретельно ознайомитися зі специфікою краєзнавчих текстів. Особливості відтворення будь-якої лексики неможливо дослідити поза текстовим простором. Адекватний переклад краєзнавчих текстів включає в себе передачу текст-типологічних ознак оригіналу, що визначаються системою жанрово-утворюючих ознак. Визначення жанрово-стилістичної домінанти тексту дозволяє встановити межі обов'язкового та факультативного у перекладі, визначити стратегію перекладу та ознаки, релевантні для перекладу, зважаючи на очікування цільової аудиторії.

Дослідження особливостей краєзнавчих текстів неможливе без ознайомлення з типологізаціями текстів. У сучасній лінгвістиці наявні різні класифікації текстів, де надається їх повна лінгвістична характеристика, в залежності від параметрів, що були взяті за основу [25, с. 82]. У нашій роботі вважаємо доцільним спиратися саме на перекладознавчу/транслатологічну типологію як таку, в якій розглянуто релевантні для перекладу ознаки тексту, розв'язано перекладацькі проблеми, пов'язані з текстом та його типом.

Відома перекладознавиця І. С. Алексеева розробила класифікацію типів текстів, орієнтованих на переклад. Науковиця використовує релевантне для перекладознавства поняття «транслатологічний тип тексту» та чітко відокремлює його від поняття «лінгвістичний тип тексту», що

відноситься до мовознавства загалом. «Трьома основними параметрами класифікації лінгвістичних типів тексту є: референціальний (здатність уявляти реальність), інтерперсональний (здатність тексту бути компонентом комунікації) та формальний (той факт, що текст є вербально структурованим утворенням)» [2 с. 244]. Щодо визначення транслатологічних типів текстів, дослідниця зазначає, що наявність таких ознак, як специфіка референціальності, інтерперсональності та форми, а також стійкість цих ознак, виявляється, однак, недостатньою для того, щоб класифікувати тексти залежно від особливостей їх перекладу [2, с. 245]. Так, І. С. Алексєєва виділяє наступні релевантні параметри для створення класифікації типів тексту, зорієнтованої на переклад: «комунікативна задача та вид інформації, що передається в тексті; характер адресата та характер реципієнта; об'єктивна перекладність тексту як вторинного» [3, с. 35].

У ході своєї роботи науковиця дослідила тексти, які найчастіше зустрічаються в практиці перекладу та виявила, що провідною ознакою є склад інформації в тексті. Відповідно до цієї ознаки було виокремлено 4 групи текстів:

1) примарно-когнітивні тексти, для яких характерний груповий (рідше колективний) адресат та реципієнт. Для таких текстів також характерна або відсутність компоненту неперекладності та конфлікт «форми та змісту», або ж збільшення обсягу тексту через неперекладні одиниці. Сюди можна віднести такі тексти: наукові, науково-навчальні, науково-популярні, оголошення, мистецтвознавчі, музикознавчі, філософські, документи, ділові листи;

2) примарно-оперативні тексти характеризуються колективним чи груповим реципієнтом і колективним адресатом, за ступенем перекладності ідентичні з примарно-когнітивною групою. До примарно-

оперативних груп відносять такі тексти: законодавчі, релігійні, інструкції, рецепти;

3) примарно-емоційні тексти мають переважно колективного, а іноді й індивідуального реципієнта та в основному індивідуального адресата, мають той же ступінь перекладності, що й 1-а та 2-а група. Третя група представлена траурними оголошеннями, некрологами, белетристикою, публічним мовленням, рекламою, мемуарними текстами;

4) примарно-естетичні тексти мають індивідуальний характер за параметром адресата й реципієнта інформації. Для таких текстів характерна неповна передача компонентів тексту через конфлікт форми та змісту чи виду перекладу. До примарно-естетичної групи відносять художні та публіцистичні тексти [3, с.32, 39].

Згідно з наведеною транслатологічною типологією краєзнавчі тексти (краєзнавче есе та документальний тревел фільм) слід віднести до примарно-естетичних текстів через те, що вони поєднують у собі риси художнього та публіцистичного стилів. У питанні перекладності краєзнавчі тексти характеризуються з одного боку – розширенням тексту через неперекладні одиниці, а з іншого – конфліктом «форми та змісту» (у документальних тревел фільмах), коли через експлікацію одного фрагменту тексту елімінується інший.

Класифікація текстів І. С. Алексєєвої чітко окреслює базисний набір критеріїв для перекладацької типологізації текстів, беручи до уваги комунікативні цілі, у залежності від яких той чи той переклад можна вважати адекватним або неадекватним. Проте, не можна не погодитися з думкою доцента В. В. Гізер, яка зазначає, що вищенаведена класифікація не враховує текст-типологічної специфіки тексту, особливості його побудови у сприймаючій культурі мови перекладу (далі –ПМ), ступінь прагматичної орієнтованості тексту на аудиторію

ПМ, а також критерій оцінності в системі симетрії / асиметрії культур [12, с.39]. Вчена вважає класифікацію В. В. Демецької як таку, якою варто послуговуватися, вивчаючи тексти краєзнавчого характеру. Досліджуючи парадигму текстів окремого дискурсу, професор Демецька враховує текст-типологічні особливості побудови кожного типу тексту, а саме – текст-типологічні стереотипи очікування в культурі реципієнта, що можуть впливати на вибір перекладацьких стратегій Авторка крім того, приділяє належну увагу такому перекладацькому критерію, як ступінь асиметрії культур [12, с.40].

Професор Демецька пропонує власну класифікацію прагматичних типів текстів, підґрунтям до якої стали їх адаптивний та прагматичний ресурс. Відповідно до цих критеріїв, за науковицею, до прагматичних типів текстів відносять: словникову статтю, навчальний тип тексту, ораторську промову, до якої належать політичний виступ, проповідь, та рекламний текст. Беручи до уваги, що «...міра прагматичності типу тексту пропорційна частотності функціонування мовних одиниць з національно-культурним компонентом» [16, с.7], ми вбачаємо можливим віднести документальний тревел фільм та краєзнавче есе до цієї групи текстів. За вченою, частота застосування, й ієрархія культурно маркованих мовних одиниць впливають на особливості функціонування типу тексту, що аналізується, не тільки в рамках дискурсу, а також у рамках культурної традиції.

У свою чергу перекладознавиця В.В. Гізер, проаналізувавши перекладацькі класифікації та місце краєзнавчих текстів у них, підсумовує, що при побудові транслатологічної парадигми краєзнавчих текстів слід враховувати такі параметри: «1) текст-типологічні норми побудови кожного типу тексту в межах цільової та сприймаючої культури; 2) ступінь прагматичного потенціалу вихідного тексту (далі –

ВТ) і його співвідношення з текстом перекладу (далі – ПТ) для іншопольованих реципієнтів; 3) особливості реалізації культурно зорієнтованих лексичних одиниць ВТ і ПТ; 4) ступінь збереження / незбереження прагматичного потенціалу ПТ при відтворенні лексичних одиниць з культурним компонентом у мові перекладу» [12, с.40].

Науковиця також дослідила лінгвістичні особливості краєзнавчих текстів та виявила, що в них обов'язково виявляються ознаки «локоцентризму, антропоцентризму й культуроцентризму» [12, с.44].

«Локоцентризм співвідноситься з територіальною ознакою поняття «край». У зв'язку з чим релевантним постає термін «територія», що розглядається як «своя / моя земля», яка імплікується як «свій / мій дім», «свій / мій мікрокосмос» [12, с.41]. Етногрупова приналежність до «своєї / моєї землі» є основою антропоцентризму, що проявляється у тексті як «своя / моя сім'я (рід)», «свої / мої предки».

Ознака культуроцентризму виражається через оцінність, у вигляді ієрархії «своєї / моєї історії», «свого / мого космосу». Провідні ознаки краєзнавчих параметрів взаємодіють одна з одною. «Локоцентризм як організуючий принцип є просторовою, статичною системою, у межах якої антропоцентризм вибудовує динамічну систему, оскільки історія передбачає існування в часі, а етногрупа формується в історії й на певній території. Культуроцентризм формує ціннісну ієрархічну систему, вибудовану етногрупою / групами в межах часу й простору» [12, с. 41].

Гізер В. В. виводить парадигму прагматичних текстів краєзнавчого характеру, до якої відноситься: «1) словникову статтю; 2) статтю навчального типу тексту; 3) альбом; 4) путівник» [12, с. 71]. Критеріями побудови даної типології стали прагматична орієнтація текстів та їх «адаптивний потенціал»..

Ураховуючи наведені особливості краєзнавчих текстів, ми розділяємо позицію В.В. Гізер відносно того, що: «тематична єдність є інтегральною ознакою для краєзнавчих типів текстів. Краєзнавча спрямованість актуалізується в типах текстів мікротемами, які виражають одну з провідних характеристик: локальна специфічність, культурна специфічність та антропоцентризм» [12, с. 43].

Отже, у ході дослідження було виявлено, що краєзнавчі тексти відзначаються високою прагматичністю, оскільки містять велику кількість реалій, символів, аксіологем та мають адаптивний потенціал. Парадигма краєзнавчих текстів представлена широким колом типів тексту, серед яких виділяють: словникову статтю, статтю навчального типу, альбом, путівник, та, як ми вважаємо, сюди можна віднести краєзнавче есе та документальний тревел фільми. Кожен з цих текстів має свої жанрово-стилістичні особливості, може бути віднесений до різних груп у перекладацькій класифікації: примарно-емоційні або примарно-естетичні. Проте всі вони пов'язані тематичною єдністю, провідними характеристиками на всіх текстових рівнях, до яких відносяться локальна специфічність, антропоцентризм й культурна специфічність. Поєднувальною складовою наведених вище ознак є «край». Виокремлення тексту як краєзнавчого та визначення його прагматичного потенціалу дозволяє фахівцю обрати необхідну перекладацьку стратегію (репродуктивну/адаптивну), виявити факультативні та інваріативні ознаки тексту, зберегти при перекладі домінантні функції та передати лінгвокультурну специфіку оригіналу.

1.2. Лінгвокультурна специфіка перекладу текстів краєзнавчого характеру

Задля адекватного дослідження лінгвокультурної специфіки відтворення краєзнавчих есе та документальних тревел фільмів необхідно ознайомитися з ключовими для перекладознавства поняттями. За В. С. Виноградовим, переклад – це «зумовлений суспільною необхідністю процес і результат передачі інформації (змісту), що виражається в письмовій або усній формі однією мовою, за допомогою еквівалентного (адекватного) тексту іншою мовою» [9, с.11]. Переклад - це соціальне та культурне явище, оскільки він не може виникнути та функціонувати поза суспільством та є частиною духовної культури кожного народу, джерелом розвитку культури всього людства [30, с.41].

Переклад є різновидом психічної діяльності людини, що зародився за дохристиянських часів. Він уможливив розвиток та функціонування світової літератури як такої. Особливо актуальним він є сьогодні, коли інтеракція між країнами досягла найвищої точки за всю історію. Відтворення будь-якого типу тексту іншою мовою потребує першочергового розв'язання таких стратегічних питань, як визначення його основних текст-типологічних особливостей, виявлення цільової аудиторії, аналіз прагматичного змісту тексту.

При розгляді перекладу як процесу, убачається можливим виокремлення в ньому двох видів діяльності: осягнення ВТ і формулювання ПТ. До дій, що виконуються перекладачем, належать осягнення та інтерпретація інформації у наявному тексті, та у свою чергу, її переформулювання лексичними засобами мови перекладу.

Переклад має на меті налагодження мовного і культурного розуміння між представниками різних культур. Фонова інформація, обізнаність, культурні стереотипи носіїв ПТ облігаторно корелюють з етнокультурною спадщиною певної країни. Вважаємо припустимим, що реакція носіїв оригінальної мови на ВТ та іншкультурних реципієнтів на

ПТ може відрізнятися. Передача інформації від ВТ до ПТ неминуче веде до певних втрат, себто в тексті цільовою мовою будуть відсутні певні особливості, що стосуються сфери культури, які наявні у ВТ. Завданням фахівця є не уникати втрат, а мінімізувати їх, окресливши, які відповідні елементи ВТ необхідно зберегти облігаторно, та які, у свою чергу, можна відтворити факультативно. Тож фахівець має на меті зменшити втрати при перекладі тексту, радше мінімізуючи відмінність, аніж доводячи до максимуму подібність [27, с.107].

Відтворення краєзнавчих текстів та документальних тревел фільмів є не тільки мовним, але й культурним явищем, процесом і результатом комунікації представників різних культур. Переклад як явище неминуче залучає як мову так і культуру, адже ці поняття знаходяться у нерозривній єдності. Мова є віддзеркаленням культурних явищ за допомогою лексичних засобів. Перекладачам краєзнавчих текстів та документальних тревел фільмів необхідно ретельно вивчати культурну специфіку мови, якою написаний текст, оскільки саме культурні явища посилюють прагматичний потенціал тексту [30, с. 41]. Серед краєзнавчих текстів виокремлюють туристичні проспекти, брошури, путівники, дидактичні тексти та краєзнавчі есе та документальні тревел фільми. При перекладі зазначених типів тексту одним із провідних завдань фахівця є відтворення культурних особливостей ВТ у ПТ.

Наразі вважаємо доцільним розглянути дефініцію поняття «культура», запропоновану Е. Тайлором: «У загальному розумінні культура є квінтисенцією мистецтва, моралі, законів, традицій, вірувань, обрядів, умінь та інших навичок, здобутих людиною як частиною соціуму» [33, с.12].

За. Юджином Найда лінгвальні та культурні відмінності між текстом оригінальною мовою та у перекладі є рівнозначними. Учений означає,

що: «різниця між культурами створює більше проблем для перекладача, ніж різниця в мовній структурі» [46, с. 130]. Тож мова та культура є нерозривно пов'язаними явищами, що чинять вплив на переклад.

Усі мовні рівні зазнають впливу культури, від лексичного чи граматичного до світогляду та цінностей представників різних культур загалом. Серед завдань фахівця виокремлюють окреслення значущості тих чи тих культурних феноменів, а також ступеня їх відтворення (повного/часткового) у тексті ПТ. [30, с.42]. Переклад культурних реалій, особливостей історії, життя та побуту, характерних для певного регіону або країни становить особливий інтерес при відтворенні текстів іноземною мовою. Р. Зорівчак уважає, що «перекладений твір залишається перекладеним у повному значенні слова тоді, коли в ньому збережена національна своєрідність оригіналу в його соціально-історичній конкретності» [19, с.158].

Завдяки порівнянню мови і культури стає можливим виокремлення спільних та розбіжних елементів. Мова, будучи частиною культури, відноситься до групи розбіжностей, яка також представлена безеквівалентною лексикою, а саме реаліями та культуронімами. Культуроніми – культурні маркери певної національної спільноти, що акумулюють певний культурно-історичний досвід у художньому тексті та об'єктивізують декілька картин світу [6, с.112]. Правильно передати позначення речей, про які йде мова в ВТ, і образів, що з ними пов'язані, можна тільки маючи вичерпні знання про реальність, котра зображена в творі, що відтворюється. За А. Федоровим ці знання слід називати «фоновими знаннями, як зрозуміло з самої назви, йдеться про комплекс розумінь про те, що складає реальний фон, на тлі якого розгортається картина життя іншої країни, іншого народу» [36, с.199–200]. Фонові знання не є константними, вони можуть зникати за невживаністю або,

навпаки, виникати у більшій кількості, у зв'язку з розширенням міжкультурних відносин. Відтворення тексту мовою перекладу є одним із видів крос-культурного діалогу. У перекладі фонові знання проявляються у особливостях комунікації серед людей, специфіці побуту, що загалом становлять фон дії. Зазначені деталі номінуються в тексті оригіналу й, відтак, одержують назву в тексті перекладу. Особливості та труднощі відтворення такої лексики ми розглянемо в другому розділі.

Краєзнавчі тексти відзначаються високою прагматичністю [15, с.74], тому комунікативна інтенція автора тексту оригіналу повинна братися до уваги, так само як і потенційна читацька аудиторія текстів оригіналу та перекладу. При перекладі краєзнавчих текстів слід брати до уваги потенційну аудиторію ВТ та її відповідність потенційній цільовій аудиторії ПТ.

У тексті оригіналу часто наявні смислові, граматичні та стилістичні особливості, що потребують застосування тих чи тих засобів перекладу задля того, щоб зберегти у ВТ та ПТ однаковий прагматичний ефект. До прагматичної площини відтворення текстів мовою перекладу звертався визначний науковець В. Н. Комісаров. Послугуючись його дослідженням, ми можемо виділити п'ять рівнів у плані змісту оригіналу та перекладу, що є основою для теорії рівнів еквівалентності ученого: «рівень мовних знаків; рівень висловлювання; рівень повідомлення; рівень опису ситуації; рівень мети комунікації» [22, с.61]. На кожному ступені лінгвальний код (лексеми) і зміст, якому притаманний план вираження, уможлиблює поширення конкретного типу інформації. Варто зазначити, що за В. Н. Комісаровим збереження провідної функції висловлення є облігаторною умовою еквівалентності [22, с.66].

У свою чергу А. Д. Швейцер, що продовжив наукову роботу В. Н. Комісарова, зазначає, що «прагматичний рівень посідає чільну позицію в ієрархії ступенів еквівалентності» [39, с. 239]. Таким чином, адекватним перекладом можна вважати такий переклад, що відповідає прагматичним цілям перекладу, а також зберігає найвищий рівень еквівалентності.

«Важливим буде вказати, що якщо реципієнти розмовляють іншою мовою і проживають в особливому культурному та соціальному оточенні, може застосовуватися прагматична адаптація – зміни, що впроваджуються фахівцем у ПТ задля отримання необхідної реакції від реципієнтів. Отже, головним завданням є передача провідної комунікативної функції тексту оригіналу» [9, с.20].

Відтворення краєзнавчих текстів характеризується суттєвими складнощами у передачі прагматичного ефекту ВТ. Труднощі зумовлені наявністю у краєзнавчих текстах культурно маркованої інформації: національних традицій, фактів з історії, назв типових предметів одягу тощо.

За А. Д. Швейцером, прагматичний потенціал тексту має облігаторно бути відтвореним у ПТ «зважаючи на реакцію, яку спровокує текст, що чітко передає денотативний і конотативний аспекти вихідного висловлення в реципієнта, що розмовляє іншою мовою. У цьому випадку застосовується прагматична адаптація ВТ – упровадження тих чи тих змін щодо культурних-ментальних та інших відмінностей між реципієнтом оригіналу й ПТ» [39, с. 242].

Отже, відтворення текстів мовою перекладу загалом і переклад краєзнавчих текстів зокрема – це складний процес, за якого створюється ПТ, який виявляється комунікативно рівноцінним оригіналу. Варто зазначити, що комунікативна рівноцінність тексту перекладу

виявляється в його ототожненні реципієнтами перекладу з оригіналом у функціональному, змістовому та структурному відношенні.

Через те, що переклад є не лише лінгвістичним, але й перш за все культурним процесом, при відтворенні краєзнавчих текстів, слід звертати особливу увагу на культурні аспекти мови оригіналу, слова що позначають національно марковані реалії суспільного життя та побуту, характерні для окремо взятої місцевості або країни. Для досягнення адекватного перекладу та збереження прагматичного ефекту фахівець повинен володіти фоновими знаннями, оскільки різниця між культурами створює більше проблем для перекладача, ніж різниця у мовній структурі.

1.3. Жанрова специфіка краєзнавчих есе та документальних тревел фільмів

Як уже згадувалося, матеріалом нашої роботи стали україномовні краєзнавчі есе та їх переклади англійською мовою та англійськомовні документальні тревел фільми та їх переклади російською мовою. Слід зазначити, що дані типи тексту ще не розглядалися науковцями з краєзнавчої точки зору, тому перш ніж висвітлити особливості відтворення в них специфічної лексики, необхідно детальніше ознайомитися з їх жанровими ознаками, релевантними з точки зору перекладу.

Варто почати з визначення місця документальних тревел фільмів у медіапросторі. Загалом у тревел-журналістиці можна виділити два основні напрями: друковані видання та кінопродукція, кожен з яких має своє жанрове розгалуження. Кінопродукція розділяється на 2 рівні: одиничну продукцію (фільми тревелоги, тревел репортажі, подорожні нариси, тревел-шоу та документальні тревел фільми) та цикли передач

(тревел програми про подорожі) [42]. Як ми можемо бачити, матеріал нашого дослідження стоїть на межі двох рівнів, так як є циклом передач, що складається з окремо взятих тревел фільмів. Оскільки цикл передач «*Smart Travels with Rudy Maxa*» («*Умные путешествия: Европа с Руди Макса*») належить до документальних тревел фільмів, у ньому зображується «реальність» – місця та люди без активного залучення ведучого в загальну картину дії. Документальний фільм про подорожі є свого роду презентацією зарубіжних країн та їх жителів і привертає широку різновікову аудиторію. Кожна передача присвячена певній країні або регіону та всебічно охоплює інформацію про певний край, висвітлюючи історію регіону, його промисловість, культуру на всіх рівнях: мистецтво, традиційна кухня, видатні постаті, архітектурні та природні пам'ятки. Як наслідок, у тексті документальних тревел фільмів наявні історизми, архаїзми, слова іншомовного походження, терміни, титули, цитати з художніх творів, історичні факти, і, звісно, лексика на передачу культурної самобутності регіону.

Переклад документальних фільмів традиційно залишається поза увагою лінгвістів і перекладачів у силу сформованої думки про відсутність у них вираженої художньо-естетичної складової, що значно «спрощує» переклад, наближаючи аудіовізуальний текст до інформаційного тексту, домінантою якого є передана інформація. Доказом цього твердження можуть слугувати наукові праці видатних перекладознавців, у яких висвітленню документальних фільмів надане досить скромне місце. Так, «у відомій роботі І. Гамб'є, що є вичерпним джерелом теоретичної інформації про аудіовізуальний переклад, лише 21 дослідження з-поміж 1241 присвячене медійним нехудожнім жанрам, і лише 6 з них висвітлюють питання документального кіно» [14, с. 252]. Поясненням такої ситуації може слугувати твердження, що документальні фільми

базуються на реальних подіях, висока об'єктивність яких завдячується зйомкам «з природи», а отже даний жанр не є художнім та цікавим з перекладацької точки зору. Згідно з деякими дослідженнями кінопереклад визначається як вид художнього перекладу [24, с. 127], що відтак не включає переклад документальних фільмів.

У рамках нашого дослідження такий підхід убачається хибним. Документальні фільми є видом мистецтва, що підтверджується словами теоретика кіно С. І. Фрейліха: «Документальне кіно впливає на глядача не тільки прямим шляхом, але й непрямим, оскільки працює на мистецтво в цілому», – та кінорежисера-документаліста Джона Грірсона, що відносив документальне кіно до «творчої розробки дійсності» [14, с. 252]. Варто зазначити, що документальні тревел фільми відзначаються більшою художністю, адже описують мистецтво, культуру та традиції певного краю, спираючись на реальні факти, вони художньо змальовують культурний та історичний портрет регіону.

Сьогодні лінгвісти визначають кінотекст як лінгвольтурний феномен, витвір культури. За І. К. Федоровою, «об'єктом вивчення стають... явища реапропріації і ресемантизації продуктів чужої культури в новому сприймаючому середовищі», що якнайкраще виражається саме у краєзнавчих текстах (документальних тревел фільмах і краєзнавчих есе) [37, с. 61]. «Формування концепту тексту в свідомості носія мови обумовлене низкою чинників, у тому числі специфікою культури. Один і той же текст може бути сприйнятий носіями різних культур абсолютно по-різному» [32, с. 9]. Різниця у сприйнятті може виникнути не тільки на рівні тексту, а й на рівні розпізнання жанру тексту. В. Є. Горшкова звертає увагу на використання в кіно-перекладі «стратегій збереження культурогенного дейксиса в загальній тональності тексту, що знаходять свій прояв у передачі власних назв, реалій і мовній характеристиці

персонажів – героїв фільму, дбайливо зберігаючи при цьому мову епохи» [13, с. 2].

Слід зауважити, що в краєзнавчих кінотекстах висвітлюються як об'єктивні культурні явища (реалії матеріальні пам'ятки культури), так і суб'єктивні (ті, що є частиною культурної свідомості певної спільноти – цінності, усталені патерни поведінки, звичаї, топоніми та антропоніми, наділені культурною значимістю). «У сприймаючій культурі вони входять в опозицію «свій – чужий» і сприймаються або як «чужі», але знайомі (завдяки взаємопроникненню культур в епоху глобалізації), або як «чужі» і незнайомі, а отже як такі, що ускладнюють процес інтерпретації сенсу» [24, с. 128]. Документальні тревел фільми відзначаються високою прагматичністю, мають на меті не тільки познайомити глядача з певною країною, її «чужими» звичаями та традиціями, а й заохотити реципієнта відвідати її, розрекламувати найкращі місця, що варті уваги, тобто передати позитивне оцінне ставлення. Виходячи з цього, перекладачу тревел фільмів необхідно з особливою увагою відтворювати культурні компоненти, характерні для певного краю, оскільки від цього залежить збереження прагматичного ефекту на глядача. Передача реалій, архаїзмів, фразеологізмів, маркерів інтертекстуальності, прецедентних одиниць, топонімів та антропонімів у кінотексті сприймається не як окрема проблема перекладу, а як частина єдиного процесу перекладу, що забезпечує цілісне розуміння змісту кіно продукту. Працюючи над перекладом документальних фільмів варто пам'ятати, що вони засновані на реальних подіях, історичних фактах, достовірність яких не підлягає обговоренню. Таким чином, перекладачеві необхідно найретельнішим способом проаналізувати кінотекст на передперекладацькому етапі з метою збереження його достовірності.

Отже, ми можемо зробити висновок, що документальні тревел фільми всебічно охоплюють інформацію про певний край, висвітлюючи історію регіону, його промисловість та культуру на всіх рівнях. На жаль, у сучасній лінгвістиці бракує наукових розвідок з цієї тематики, через розпізнавання документальних фільмів як нехудожніх. Проте в ході нашого дослідження ми дійшли висновку, що вони виявляють ряд характеристик, що потребують особливої уваги при перекладі, оскільки відносяться до краєзнавчих текстів. До доміантних ознак даного типу кінотексту належить висока культурна та локальна специфічність, що вербалізується в реаліях, топонімах та антропонімах, що мають культурну значущість, архаїзмах, історизмах, історичних фактах та термінах, прецедентних назвах та фразеологізмах. Також документальні тревел фільми відзначаються високою прагматичністю, мають на меті познайомити глядачів з певною країною, наблизити до неї реципієнтів, заохотити відвідати її, що, у свою чергу, вимагає від перекладача збереження прагматичного ефекту при перекладі.

Наразі вважаємо доцільним звернутися до питання визначення краєзнавчих есе та їх жанрових ознак. У сучасному літературознавстві немає чіткої дефініції терміну «есе», й досі точаться суперечки з приводу розмежування понять «нарис» та «есе». Науковці відносять даний тип тексту до художньо-публіцистичного жанру та надають таке його визначення: «невеликий за обсягом прозовий твір гнучкої композиції, що подає особистий погляд автора із заявленої теми» [5, с. 28]. Як впливає з дефініції, однією з провідних ознак есе є жанрова свобода та відсутність жорстких композиційно-мовленневих схем, що, у свою чергу, ускладнює окреслення чітких жанрових меж між есе та іншими прозовими типами тексту. Серед ознак характерних для власне есе можна виділити: «1) суб'єктивну манеру сприйняття та зображення

дійсності, що уможливорює знаходження нового в знайомому; 2) відкриття загальнокультурного контексту фонових знань адресата; 3) підвищену модальність тексту як віддзеркалення суб'єктивності тих чи тих авторських характеристик; 4) максимальну наближеність до життя, що є провідним жанротвірним елементом есе. Принциповою особливістю есеїстичної думки є практичність, побутовість, що відрізняє її від наукової чи художньої, які відзначаються абстрактністю» [5, с. 35]. Якщо говорити про місце краєзнавчих есе у внутрішньожанровій типології даного типу тексту, їх можна віднести до загальних есе (що можуть поєднувати подорож, філософію, рецепцію прочитаної літератури) та есе-статей (що зазвичай мають дидактичний імператив), так як у краєзнавчих есе поєднано суб'єктивно-оцінне ставлення автора до певної теми, що є ознакою публіцистичного стилю, а також художні замальовки певного краю, його традицій, історії та культури.

Краєзнавчі есе, виконані в рамках проєкту «Відкриваємо Херсон англomовному світові», як краєзнавчі тексти, відзначаються великою кількістю культурно маркованих та локальноспецифічних лексичних одиниць. Висвітлення традицій, природних особливостей, історії та культури Півдня України для англomовних реципієнтів неминуче передбачає конфлікт «своєї» культури та «чужої», а отже й використання реалій, фразеологізмів та прецедентних назв. У краєзнавчих есе зображуються як історичні факти, так і художні замальовки пейзажів, подій та передається суб'єктивне авторське ставлення до краю, його культури.

У слов'янській та західній традиціях існують різні позиції щодо визначення місця есе в жанровій класифікації. Виходячи з особливостей краєзнавчих есе, вважаємо більш доцільним послуговуватися західною моделлю, за якою вся документальна проза називається есеїстикою [5, с.

32]. Виходячи з цього положення, ми можемо зробити висновок, що есе наділені ознаками, притаманними документальній прозі, а саме: побудова сюжетної лінії виключно на реальних подіях, з рідкісними вкрапленнями художнього вимислу та переважне використання публіцистичного стилю. У нашому випадку краєзнавчі есе як вид документальної прози тісно переплітаються з літературною журналістикою, у якій репортерська фактура викладу матеріалу поєднується з традиційно літературними стилістичними прийомами [1, с. 530].

Отже, ми можемо зробити висновок, що краєзнавчі есе поєднують у собі риси публіцистичного та художнього стилів, що вимагає від перекладача збереження не тільки достовірності викладеної інформації, а й передачу авторського суб'єктивного ставлення. Переклад краєзнавчих есе також ускладнюється наявністю в текстах лексики на позначення «чужих» культурних та історичних реалій, притаманних певному краю, а також літературних прийомів, характерних для художнього стилю.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ КРАЄЗНАВЧОЇ ЛЕКСИКИ

2.1. Відтворення локальноспецифічних одиниць у краєзнавчих есе

Як зазначалося, до ключових ознак краєзнавчих текстів належать: культурна та локальна специфічність, насиченість топонімами, антропонімами та історичними фактами. Усі зазначені характеристики знаходять своє вираження у краєзнавчій лексиці, до якої, слідом за В. В. Гізер, слід відносити краєзнавчий символ, краєзнавчу реалію та аксіологему.

У ході нашого дослідження було виявлено, що краєзнавча лексика у краєзнавчих есе, створених у рамках проєкту «Відкриваємо Херсон англomовному світові», актуалізується у краєзнавчих реаліях.

Необхідною умовою дослідження краєзнавчих реалій вбачається розгляд самого терміну «реалія», яке є основоположним для лінгвокраїнознавства та перекладознавства, як таке, що є носієм національної та культурної інформації..

У галузі лінгвокраїнознавства поняття «реалія» було плідно опрацьоване такими вченими, як Є. Верещагін та В. Костомаров, наукові доробки яких, зосереджені на дослідженні іноземної мови з огляду на культуру. Завдяки виявленню культурної складової значення слова, науковці змогли виділити групу лексики з краєзнавчим культурним компонентом, до якої, слідом за вченими, слід відносити безеквіваленту лексику, та реалії зокрема, конотативну та фонову лексику [8].

Поняття «реалія» позначає як матеріальні явища культури, так і лексеми, якими вони відтворюються у мові. Реалії за змістом, можуть відображати факти з історії певної країни або місцевості, її природну

специфіку, культуру, традиції та звичаї. У мові ж реалії вербалізуються великим колом лексичних одиниць, до яких, як правило, належать слова, словосполучення та речення [7].

У царині перекладознавства термін «реалія» досліджувався такими видатними науковцями, як Л. Бархударов, А. Федоров, А. Швейцер. Так, слідом за С. Влаховим та С. Флоріним, під реаліями розуміють специфічні категорії засобів вираження, що включають у себе «лексеми, які номінують предмети, типові для життя, культури, побуту, історичної та соціальної спадщини однієї спільноти й незнайомі для іншої». Як правило, переклад реалій вимагає особливого підходу, оскільки вони відображають культурну та історичну самобутність певної місцевості, а отже не мають точних еквівалентів у мові перекладу [10, с. 17].

Відповідно до класифікації реалій, розробленої С. Влаховим та С. Флоріним, краєзнавчі реалії можуть бути віднесені до усіх груп реалій, що були розподілені за предметним поділом. Для виокремлення краєзнавчої складової, критерій місцевого поділу за лінгвальною та національною приналежністю вважається ключовим. За місцевим поділом краєзнавчі реалії розподіляються до групи мікролокальних, адже вони актуалізують суспільні та територіальні явища та предмети, властиві не стільки для регіону, скільки для селища або містечка, що, у свою чергу, провокує певні складнощі при їх перекладі [10, с. 56–59]. Слід зазначити, що за С. Влаховим та С. Флоріним розподіл реалій до цієї групи був умовним, оскільки наукові дослідження саме краєзнавчих текстів відзначалися лакунарністю на час публікації їх монографії. Однак мікролокальна група реалій як така, для нашого дослідження вбачається особливо важливою, оскільки поняття «реалія» напряду корелює з локальною приналежністю, місцевістю, у якій вона функціонує.

Визначення, висунуте Р. Зорівчак, ґрунтується на лінгвокраїнознавчій доктрині слова Є. Верещагіна й перекладознавчій природі слова, розробленої В. Виноградовим. Слідом за Р. Зорівчак, «реалії – це моно- й полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких включає в себе (в плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-реципієнта» [19, с. 159].

Беручи до уваги той факт, що реалія є сукупністю культуро-етнічних даних, їй може бути притаманна будь-яка стилістична функція та привнесене конотативне значення у контексті, окрім цього, реалія може набути статусу ключового слова. Зазначене твердження обумовлює те, що при відтворенні реалій, перекладачеві необхідно вдаватися до специфічних способів перекладу та зіткнутися з одвічним питанням фахівців: «чи зберегти специфіку і поринути в екзотику, чи показати звичність і загубити специфіку» [19, с.85]. З метою адекватної передачі явищ та предметів мовою перекладу, необхідно володіти знаннями про дійсність, яка представлена у ВТ (фонові знання) [27, с.108].

Для того, щоб правильно перекласти реалію, відповідно до Р. П. Зорівчак, слід зважати на наступне: 1) тип тексту; 2) зміст реалій у контексті; 3) типи реалій та їхня роль у культурі ВТ та ПТ; 4) ступінь перцепції незвичних словосполучень та екзотичних висловів у культурі ПТ.

Ці неперекладні одиниці є найцікавішими з позицій перекладознавства й невіддільними від певної місцевості та епохи. Основними труднощами при відтворенні реалій є, з одного боку, відсутність у ПМ еквівалента у зв'язку з відсутністю у носіїв мови референта, що його позначає реалія, та з іншого, потреба відтворити не тільки семантику, а й культурну, історичну та національну самобутність [19, с.92].

У сучасному перекладознавстві встановлено основні способи перекладу реалій, а також розроблено критерії, що уможливають визначення фахівцем такого способу відтворення реалії, який би повністю розкривав значення зазначеної мовної одиниці, максимально зменшуючи втрати при перекладі, таким чином забезпечуючи адекватне сприйняття тексту та його національно-культурного колориту. Вибір того чи того методу перекладу реалій здійснюється з огляду на ступінь їх екзотичності в мові оригіналу, міру їх розповсюдження серед іншомовних реципієнтів, особистого чинника фахівця та мети перекладу.

Наші спостереження засвідчили, що при перекладі слів-реалій, пов'язаних з Україною та Херсонщиною зокрема, застосовувались такі способи перекладу:

- транскодування:

*The city was under the control of the Austro-German troops, **Hetman Skoropadsky, the Directory of the UNR and the Entente troops, which, however, were followed by more than 70 years of Soviet power** [45] – Місто було під контролем австро-німецьких військ, гетьмана Скоропадського, Директорії УНР та військ Антанти, після яких, тим не менш, влада більш ніж на 70 років перейшла до Радянських сил [41].*

Транскодування як спосіб перекладу відзначається стислістю, що становить одну з його головних позитивних якостей. Транскрипція та транслітерація надає тексту певний експресивний потенціал, оскільки транскрибована лексема у контексті слів рідної мови вирізняється як екзотична та незнайома. Варто зазначити, що однією з негативних рис даного способу перекладу є віддалення реципієнта від явища, що позначає реалія, а отже від змісту оригіналу;

- комбінована реномінація:

*At the beginning of the occupation some officers of the German army paid attention to a clean and comfortable house in **Zabalka (Kherson's historical district located west of the city centre)** [45] – На початку окупації деякі офіцери німецької армії звернули увагу на чистий та комфортний будинок на **Забалці** [21];*

*Current inhabitants of such rural communities as Pokrovske and Heroiske are direct descendants of the Cossacks of the legendary **Prognoiska Palanka (a Cossack administrative unit)** [45] – Сучасні жителі таких сільських населених пунктів, як Покровське та Геройське, є прямими нащадками козаків легендарної **Прогнойської паланки** [38];*

*A pound of beef cost 18 **kopecks (a kopeck was one hundredth of a ruble)**, white bread – 6, sugar – 25, ten chicken eggs – 24 [45]. – Півкілограма яловичини коштували 18 **копійок**, білий хліб – 6, цукор – 25, десять курячих яєць – 24 [34];*

*It is worth trying with some famous Ukrainian **moonshine «pervak» (a potent alcoholic drink)** [45]. – Його слід спробувати разом із відомим **перваком** [28];*

*In 1803, Kherson became the center of **Kherson hubernia (a large administrative unit in the south of the present-day Ukraine)** [45]. – У 1803 Херсон став центром **Херсонської губернії** [41].*

Комбінована реномінація становить собою транскодування з описовою перифразою. Використовуючи реномінацію, перекладач зберігає автентичний фонетичний вигляд реалії й національно-культурне забарвлення, роз'яснюючи значення лексеми. Це досить дієвий, хоча й багатослівний, спосіб максимального відтворення денотативного значення реалій, що призводить до збільшення об'єму тексту;

- дослівний переклад (калькування):

*The most famous are **Park of Glory** and the River Front Alley, which are always filled with romantic young lovers and happy seniors [45] – Найвідомішими є **Парк Слави** та набережна, де завжди багато закоханих пар та щасливих пенсіонерів [43];*

Перенасиченість тексту кальками загрожує появою буквализму у ПТ. Перекладачеві слід використовувати цей спосіб відтворення реалій лише у випадку, коли в ПТ дійсно відсутній відповідний еквівалент;

- напівкалькування:

*The Nazis executed people in the square where the **Privozny Bazaar** used to be [45] – Нацисти розстрілювали людей на площі, де колись знаходився **Привозний базар** [38];*

- описовий переклад:

*Larisa could not join because she **had school in the evenings (with too many students attending the school where she studied, there were morning and evening academic shifts)** [45]. – Лариса не могла вступити до гуртка, тому що займалася у **вечірню зміну** [31].*

За допомогою описового перекладу можна адекватно передати значення реалії, за умови, що експлікація не є надто докладною та складною. Слід додати, що за цього виду перекладу дещо втрачається національний колорит реалії.

Фахівцю не завжди видається можливим залишити реалію або вишукати їй еквівалент, проте її елімінація в краєзнавчих есе неможлива, оскільки реалії формують ядро краєзнавчої лексики та перебувають у прямому зв'язку з прагматичним потенціалом тексту. При перекладі реалій у краєзнавчих есе широко використовується вторинна реномінація, адже завдяки ній можна передати автентичне звучання слова, роз'яснюючи при цьому його семантичне значення.

Категорія локальної специфічності реалізується в тексті топонімами, найменуваннями об'єктів. Власні назви, за теорією перекладацьких відповідників, що виділяє однозначні та множинні відповідники, а також трансформації, належать до лексем, які мають однозначні відповідники [11, с. 42]. Слідом за М. П. Кочерганом оніми, на противагу загальним назвам, слугують для виокремлення номінованого ними предмета з-поміж інших з метою його індивідуалізації та ідентифікації та висуває наступну типологізацію онімів: «антропоніми – імена людей; топоніми – географічні назви; теоніми – назви божеств; зооніми – імена тварин; астроніми – назви небесних об'єктів; космоніми – назви зон космічного простору та сузір'їв; хрононіми – назви проміжків часу, пов'язаних з історичними подіями; ідеоніми – назви предметів духовної культури; хрематоніми – назви предметів матеріальної культури; ергоніми – назви об'єднань людей: товариств, організацій тощо; гідроніми – найменування водоймищ (болот, ставків, річок, морів; озер); етноніми – назви народів, етнічних груп» [23, с. 169].

У сучасному перекладознавстві остаточно не визначено чітких норм українсько-англійського перекладу онімів. Причиною цього є той факт, що не існує абсолютних відповідників на орфографічному та фонетичному рівнях, оскільки навіть у мовах, що належать до однієї групи, звуки одного й того ж класу можуть відрізнятися між собою. Отже, на фонетичному рівні еквівалентні трансформи усіх українських онімів у перекладі англійською мовою відсутні. Як наслідок, відтворення власних назв українською мовою засобами мови перекладу становить актуальну проблему перекладознавства. Наприклад, відтворення орфографічної, а також фонетичної форми українських топонімів іноземною мовою зумовлює використання найближчих фонем.

Переклад онімів загалом, та топонімів зокрема, становить особливий інтерес з позицій перекладознавства, оскільки саме при відтворенні зазначених мовних одиниць чітко прослідковується тенденція до встановлення еквівалентів.

У процесі нашого аналізу есе було виявлено оніми на позначення сучасного та історичного адміністративного поділу Херсона. Сьогодні ці топоніми не можна віднести до відомих, отже вони не мають затвердженого графічного вигляду в ПМ, тому виявилось необхідним дослідити способи їх перекладу англійською мовою. Під час аналізу есе, виконаних у рамках проєкту «Відкриваємо Херсон англomовному світові», було виявлено, що при перекладі їх англійською мовою застосовувався метод транскрипції з елементами транслітерації.

Сучасний адміністративний поділ Херсона:

Korabelny / Suvorovsky / Dniprovsky district – Корабельний / Суворовський / Дніпровський район.

Історичний поділ Херсона:

Pivnichny (the Northern) district – Північний район; Tavriysky district – Таврійський район; the Centre – Центр; Shumensky district – Шуменський район; Zabalka – Забалка; Ostriv – Острів (the city's former Quarantine Island); Sukharka = Sukharne – Сухарка; Voyenka – Воєнка (the Military Forstadt); Antonivka – Антонівка; Kindiyuka – Кіндійка; the Melnitsy – Мельниці (уживання артикля в даному випадку обумовлене тим, що ця власна назва походить від лексичної одиниці «млини» і являє собою форму множини іменника «млин» у мові оригіналу); the Greek Suburb – Грецьке передмістя (the Greek Forstadt); Tsyganska Sloboda – Циганська слобода (the Gypsy Settlement); Monastyrska Sloboda – Монастирська слобода (the Monastic Settlement).

Відповідно до В. І. Карабана, маловідомі топоніми, як правило, не мають унормованих еквівалентів, або взагалі ніяких відповідників, що були б зазначені у перекладних словниках [20, с.427]. У таких випадках, згідно з науковцем, слід використовувати практичну транскрипцію з частковим залученням транслітерування. Цей метод уможлиблює ідентифікацію оригінальної графічної форми топоніму.

Географічним назвам притаманна наступна особливість, що багато з них мають у своєму складі в номінальний елемент. У якості останнього може бути лексема або морфема на позначення денотата [17, с.109]. Цій лексемі, зазвичай, відповідає його номінальний еквівалент у мові перекладу (*Shumensky district (район)*), проте можливі варіанти з транскрибуванням номінального елемента (*Tsyganska Sloboda*).

Деякі власні назви представляють собою загальні слова, повністю або частково: *Pivnichny, Ostriv, Voyenka, the Greek Suburb, Tsyganska Sloboda, Monastyrskaya Sloboda*. Існують чотири базових способи перекладу загальних лексем, що входять до складу онімів, а саме: транскрибуються, перекладаються, перекладаються й транскрибуються одночасно, загальний елемент додається до назви [20, с. 428]. У нашому випадку перекладачі використовували транскрипцію й переклад одночасно: *Pivnichny (the Northern); Ostriv (the city's former Quarantine Island); Voyenka (the Military Forstadt); Tsyganska Sloboda (the Gypsy Settlement); Monastyrskaya Sloboda (the Monastic Settlement)*. Такий спосіб перекладу задовольняє прагматичну функцію краєзнавчих текстів, адже зберігає національне звучання слова й водночас роз'яснює його значення, що робить текст зрозумілішим для реципієнтів.

Сьогодні маловідомі топоніми переважно відтворюються за засобами транскрипції, під якою розуміють залучення лексем однієї мови в текст іншої при приблизному збереженні звукової форми цих лексем. З метою

збереження прагматики в краєзнавчих текстах, широко застосовують переклад онімів поряд із транскрипцією, таким чином, іншомовному читачеві передається семантика слова поряд з національним звучанням.

Категорія антропоцентризму виражається в краєзнавчих есе власними назвами. О. О. Селіванова розуміє під антропонімом «будь-який онім людини, включаючи ім'я, по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім, криптонім, андронім (найменування дружини прізвищем чоловіка), гінеконім (найменування чоловіка прізвищем матері, дружини), патронім (найменування людини від імені чи прізвиська батька або предків)» [29, с. 32].

Аналіз перекладу есе, виконаних у рамках проєкту «Відкриваємо Херсон англомовному світові», дозволяє виявити, що під час перекладу антропонімів використовувались саме прийоми транслітерації та транскрипції, оскільки антропоніми є реаліями, відповідно, їх потрібно перекладати саме таким способом. Прикладами використання транскрипції можуть слугувати переклади таких власних назв, як: *Sergiy Baltazarovych Skadovsky* [45] – *Сергій Бальтазарович Скадовський* [21], *Fedir Fedorovych Ushakov* [45] – *Федір Федорович Ушаков* [28], *Larysa Latynina* [45] – *Лариса Латиніна* [31], *Borys Andriyovych Lavreniov* [45] – *Борис Андрійович Лавреньов* [40], *Oleksiy Shovkunenko* [45] – *Олексій Шовкуненко* [4].

Переклад онімів іншомовного походження становить особливий інтерес з позицій перекладознавства. Історія крос-культурних зв'язків сягає давніх часів. Протягом віків імена і назви взаємозапозичувалися різними мовами, зазнаючи різноманітних перетворень чи змінюючи свій графічний вигляд із плином історії і трансформації мов. При порівнянні певних онімів, на позначення однакових предметів у різних мовах, стає очевидним, як вони відрізняються.

Значна кількість власних імен були запозичені українською мовою, у тому числі й не напряду з мови, в якій лексема була утворена. Це твердження вбачається релевантним для релігійних, історичних, літературних фольклорно-міфологічних імен і назв. Як наслідок певні антропоніми мають графічні та фонетичні форми, що не відповідають сучасним нормам практичної транскрипції.

Історія Херсона багата на міжкультурні зв'язки, велика кількість іноземців брали активну участь у розвитку міста, отже, насиченість краєзнавчих текстів прізвищами іншомовного походження є досить великою. З плином часу власні назви італійського, французького та англійського походження, перекладені декілька століть тому за допомогою транслітерації або ж просто засвоєні народною мовою на основі сприйняття зовнішнього звучання неписьменними людьми, були засвоєні українською мовою та підпорядковані її нормам, тож для адекватного перекладу фахівцю необхідно відновити оригінал власної назви, написаний латиницею. Так, прикладом неадекватного перекладу антропоніма може слугувати переклад імені видатного філантропа, який зробив великий внесок у розвиток Херсона, Джона Говарда. В українській традиції це прізвище було транслітероване у – *Говард*. Якщо транскрибувати це прізвище англійською мовою з української, не послуговуючись додатковою інформацією, ми отримаємо на виході – *John Govard*. Такий переклад не відповідає нормам мови перекладу та є нерозпізнаваним для реципієнтів. Лише віднайшовши оригінальну форму прізвища, перекладач може зробити адекватний переклад, у нашому випадку – *John Howard*.

Аналіз есе «Відкриваємо Херсон англomовному світові» та книги Тесси Вест «The Curious Mr. Howard» [47] дозволив виявити групу власних назв іншомовного походження, переклад яких становить особливий

інтерес. До них можна віднести: *Comstadious* [47, с. 311] – Комстадіус, *Dauphigny* [47, с. 312] – Дофіне, *Falz-Fein, Bourgeois* [45] – Фальц-Фейн, Буржуа.

Топонім *Дофіно (Дофіне)* перекладається як *Dauphigny*, тому що походить з французької мови, де має форму *Dauphigny* та означає «нащадок французького короля Людовика XVI». Сімейне прізвище *Фальц-Фейн* не може бути транскрибоване як *Phalz-Phein* англійською, адже в у мові оригіналу має форму *Falz-Fein*. Прізвище швейцарського графа *Комстадіуса* слід транскрибувати з урахуваннями оригінального написання цього прізвища латиницею, а саме *Comstadious*. Слово французького походження *Буржуа*, зважаючи на французький правопис, англійською мовою має вигляд *Bourgeois*.

Оцінне ж ставлення автора знаходить своє вираження у аксіологемах: *selflessly saved, perfect health resort, unique combination, picturesque bay, amazingly beautiful nature, paradise for ecotourists, impressive wildlife corner, breathtaking view, you should definitely visit it* [45].

Також краєзнавчі есе відзначаються наявністю художніх засобів, наприклад порівнянь: *shining in the sun like a gemstone*; метафор: *The Town of Eden – Nova Kakhovka – my home and the reason my heart makes these awesome beats; every park is a refuge*; окличних речень: *How amazing your extraordinary flashy streets are!*; метафоричних епітетів: *angelic River– the Dnipro, gold-sanded beaches* [45].

Тож ми можемо висновувати, що ключові ознаки краєзнавчих текстів виражаються в краєзнавчих есе за допомогою реалій, антропонімів/топонімів та аксіологем. Вибір способу їх перекладу залежить від особливостей краєзнавчих есе як типу тексту, для яких характерне поєднання публіцистичного та художнього стилів. Топоніми/антропоніми відтворюються переважно транскрипцією задля

збереження достовірності, проте, якщо топонім виражений загальним словом, допускається комбінація транскрипції та перекладу одночасно. При перекладі краєзнавчих реалій широко використовується комбінована реномінація поряд з транскодуванням, оскільки вона відповідає художній функції краєзнавчих есе, яка також проявляється у використанні низки стилістичних прийомів, що мають облігаторно бути збереженими при перекладі. Передача авторського суб'єктивного ставлення, що є однією з основних жанрових ознак есе, виражається в аксіологемах, адекватне відтворення яких в тексті перекладу є обов'язковим.

2.2. Переклад краєзнавчої лексики в документальних тревел фільмах

Цикл передач «*Smart Travels with Rudy Maxa*» («*Умные путешествия: Европа с Руди Макса*») складається з більш ніж ста випусків, що були спродюсовані видатним журналістом та тревел експертом Руді Макса, за які він був удостоєний двох премій «Еммі». У процесі дослідження даної передачі та її перекладу російською мовою були виявлені групи краєзнавчої лексики, що становлять інтерес з перекладознавчої точки зору, а саме топоніми, антропоніми, реалії, титули/звання, архітектуроніми. Розглянемо кожну з них окремо.

1. Топоніми представлені у тексті так: *Hampton Court* – *Хемптон-Корт*, *Oxford* – *Оксфорд*, *Stonehenge* – *Стоунхендж*, *Winchester*– *Уінчестер*, *Woodstock* – *Вудсток*, *The Vale of White Horse* – *Долина белой лошади*. Як ми можемо побачити, географічні назви в фільмі перекладалися в більшості випадків транскодуванням, за винятком дослівного перекладу – *Долина белой лошади*. Усі назви є загальновідомими, а отже переклад здійснювався за традицією.

Уважаємо доцільним звернути увагу на відтворення в тексті слів «*village*– *деревня*» та «*town* – *городок*». За словником: «*a town is larger than a village but smaller than a city*» [44]. У східнослов'янській культурі точного еквівалента цьому слову немає, існує одна лексична одиниця «*город*» на позначення міст різної величини, тому перекладачем було обрано відтворити маленький розмір міста зменшувально-пестливим суфіксом – *городок*. Щодо слова *village*, словник подає таку дефініцію: «*a group of houses and other buildings that is smaller than a town, usually in the countryside*» [44]. У фільмі було використано еквівалент – *деревня*, з поміж інших можливих: *село*, *поселок*, *селение*. Наведемо визначення слова *деревня*: «*крестьянское селение*» [26]; *сельское – обычно небольшое – поселение*» [18]. Звернемося до визначення лексичної одиниці «*село*»: «*большое крестьянское селение, обычно хозяйственный и административный центр для близлежащих более мелких населенных пунктов*» [18]. Ми можемо висновувати, що спільним для дефініцій лексем «*село*» та «*деревня*» є наявність селян, що працюють на землі. Основною відмінністю міста та села є не їхній розмір, а характер діяльності людей, що в них проживають, у той час як в англійському варіанті ключовою різницею є саме розмір. Слід також додати, що в слов'янських народах «*деревни*» та «*села*» апіорі відрізняються від англійських «*village*», у силу різних історичних умов розвитку обох народів, звідси й різниця в сприйнятті цих лексичних одиниць у представників різних культур. У дореволюційні часи, та ще деякий час опісля, люди в селах були змушені працювати на землі, яка належала землевласнику, іншого типу зайнятості не могло існувати. Через те в слов'янському розумінні, *деревни* кардинально відрізняються від міст, як архітектурним плануванням, так і рівнем розвитку інфраструктури та типом зайнятості

людей, що не властиве англійському сприйняттю. Отже, ми вважаємо, що *деревня* не є повноцінним еквівалентом слову *village*, та пропонуємо інший відповідник – *поселок*, що за словником означає: «*небольшое поселение городского типа*» [18]. Останнє визначення є найближчим до англійського, проте ми вимушені констатувати, що абсолютного еквіваленту не існує, що пояснюється об'єктивною відмінністю історії та культури.

2. Антропоніми: *Thomas Hardy* – *Томас Харди*, *Henry VIII* – *Генрих VIII*, *Catherine of Aragon* – *Екатерина Арагонская*, *Ethelred the Unready* – *Этельред Неразумный*. У всіх випадках було використано переклад за традицією.

3. Реалії представлені у тексті так:

- *bitter* – *бимпер* (вид пива); *henge* – *хендж*; при перекладі реалій було використано транскодування;
- *The Heel Stone* – *пяточный камень*; *pleasure garden* – *сад наслаждений*, що перекладалися калькуванням;
- «*meat-and-two-veg dishes*» (стандартний англійський обід з м'ясом і двома видами овочів) – *традиционные английские блюда*, що було перекладено способом генералізації;
- *pub is short for «Public House»* – *паб сокращение от «паблик хауз» (присутственное место)*. Як ми бачимо, використано комбіновану реномінацію. Завдяки даному способу перекладу вдалось зберегти автентичне звучання слова та досягти комунікативного ефекту – роз'яснити походження назви. Проте вважаємо пояснення – «*присутственное место*» неадекватним, адже дане словосполучення має значення «*административно-полицейская канцелярия, приказная изба*» [18], що не співвідноситься з сенсом висловлювання. Уважаємо більш доцільним перекласти *Public House* як *общественное место*, що

відповідає комунікативній функції речення; також комбінованою реномінацією було перекладено такі реалії: *bangers and mash* – колбаски с пюре, в смысле – сосиски с картошкой. *Bangers and mash* – типова та надзвичайно популярна у Великобританії страва, що подається в пабах. *Bangers* – назва сосисок в Англії, що походить від дієслова *bang* (у часи Першої світової війни через дефіцит м'яса сосиски виготовляли з великим додаванням води, тому в гарячому стані при розрізанні вони ніби «вибухали» рідиною), *mash* – скорочення від *mashed potatoes*. Перекладачем було використано власне переклад з подальшою експлікацією: *колбаски с пюре, в смысле сосиски с картошкой*, що на наш погляд не виправдано, по-перше, *bangers* – це саме сосиски, а не ковбаски, а по-друге, сосиски та пюре не потребують додаткового роз'яснення у сприймаючій культурі. У випадку, якщо перекладач таким чином мав намір виділити «колбаски с пюре» як елемент чужої культури, вважаємо більш адекватним варіант з меншим розширенням тексту – «типичное английское блюдо сосиски с пюре».

Bed & Breakfast – бед энд брекфест (постель и завтрак); завдяки роз'ясненню, *постель и завтрак* було передано семантичне значення, проте це потягло за собою елімінацію наступного речення, у зв'язку з суворим часовим обмеженням в аудіовізуальному перекладі: «*Britain is actually the birthplace of the Bed & Breakfast, so choices throughout the countryside abound. Contact the local tourist offices for B&B information*» – «Именно в Британии изобрели Бед энд Брекфест – постель и завтрак, так что найти где переночевать проще простого».

- *pleasure garden* – сад наслаждений. У випадку з перекладом даної реалії було використано калькування, що, на нашу думку, не розкриває в повній мірі значення цього поняття та не виділяє його в тексті як елемент «чужої» культури. За словником, «*A pleasure garden is usually a*

garden that is open to the public for recreation and entertainment. Pleasure gardens differ from other public gardens by serving as venues for entertainment» [44]. Дані сади були широко розповсюджені в Англії 18 ст. та були центром світського життя. У сприймаючій культурі такого явища не існує, а отже без особливих фонових знань реципієнт буде не в змозі зрозуміти сенс словосполучення «сад наслаждений». Уважаємо можливим варіантом перекладу цієї реалії – «сад, где раньше проводились светские мероприятия, а теперь прогуливаются люди, имея возможность увидеть миниатюрную модель Вудстока и поиграть в огромные шашки» – «*pleasure garden, where you can stroll through a miniature model of Woodstock, and play on oversized checkerboards*». У запропонованому перекладі реалія експлікована та досягнуто комунікативного ефекту. Варто зазначити, що в рамках аудіовізуального перекладу розширювати текст без наслідків неможливо, тому перекладачеві необхідно робити вибір: або прояснювати семантику реалій та скорочувати інший текст, або жертвувати ясністю висловлювання на користь передачі подальшої інформації.

4. Архітектуроніми представлені так: *Ashmolean Museum* – *Эшмеловский музей*, *The Trout Inn* – *Траут Ин*, *Blenheim Palace* – *Бленхеймский дворец*. При перекладі було використано транскодування та напівкальку.

5. До титулів/звань у тексті можна віднести *Lord Chancellor* – *лорд-канцлер*, що перекладено за традицією; *Duke of Marlborough* – *герцог Мальборо* (власне переклад та транскрипція), *falconer* – *сокольничий* (власне переклад).

Також неможливо оминати розгляд перекладу наступного фрагменту: *In Saxon times, Oxford was a place where oxen forded the Thames River* – *В саксонские времена в районе Оксфорда был брод через Темзу, по*

которому ее пересекали стада коров. Як ми можемо побачити, при перекладі не було збережено сенс висловлювання: походження назви міста Оксфорд. Також, фахівцем, з невідомих нам причин, *бики* – *oxen* були замінені *коровами*. Уважаємо більш адекватним переклад із застосуванням транскодування на ряду з перекладом, а також збереженням оригінальної послідовності лексем *oxen*, *forded* з метою збереження комунікативного ефекту: – *В саксонские времена в районе Оксфорда быки «оксен» пересекали Темзу вброд «форд» – отсюда и название.*

Цікавим з перекладацької точки зору є відтворення іншомовних елементів у тексті оригіналу: «*wife du jour* – *новая жена*», що вжито при розповіді про Генріха VIII, який увійшов в історію тим, що неодноразово одружувався. Для того щоб проаналізувати переклад, необхідно звернутися до мови оригіналу, у якій лексема *du jour* є частиною словосполучення *plat du jour*, тобто «страва дня». У нашому контексті дане словосполучення підкреслювало, що дружина Генріха була черговою супутницею, «дружиною дня». Для східнослов'янських реципієнтів лексема *plat du jour* є незрозумілою, а отже потребує перекладу, проте вважаємо більш адекватним варіант – *чергова дружина*.

Окремо слід розглянути переклад назви випуску: «*English Countryside* – *Английская глубинка*». Звернемося до визначення лексеми *countryside* у словнику: «*land not in towns, cities, or industrial areas, that is either used for farming or left in its natural condition*» [44]. Можемо висновувати, що *countryside* – це уся територія, що знаходиться поза містом. Проаналізуємо детальніше слово *глубинка*: «*Разг. место или населенный пункт, расположенные далеко от административных и культурных центров*» [18]. Має наступний синонімічний ряд: «*глухомань (разг).*»;

глушь; дыра (разг.); захолустье, медвежий угол; тмутаракань (разг.)» [18]. Ключовим поняттям даної лексеми є населений пункт, або певне місце, у той час як для *countryside* провідною є природа, уся земля за містом. Беручи до уваги те, що в передачі говориться про досить великі міста поблизу Лондона, включаючи Оксфорд, який, окрім того, що знаходяться в годині їзди від Лондона, є стародавнім центром освіти в країні, переклад *глубинка* вбачається неадекватним. До того ж, стиль передачі піднесений, ведучий цитує класиків англійської літератури, а отже використання лексики розмовного стилю не є найкращим вибором. Лексема *countryside* зустрічалася протягом усього випуску та перекладалася іншими відповідниками на ряду з *глубинка*: «*провинция, окрестности*». Словник надає таку дефініцію лексемі *провинция*: «*местность, находящаяся вдалеке от столицы или крупных культурных центров, вообще – территория страны в отличие от столиц*» [35]. Ключовим поняттям є вся місцевість окрім столиці, що є спільним з визначенням *countryside*, також ця лексема співпадає з темою випуску, у якому показано міста поза Лондоном. Проте дане визначення є третім, поступаючись місцем: «*1. В древнем Риме – завоеванная римлянами область (истор.). 2. Область, административная единица в нек-рых государствах. Северо-восточные провинции Испании*» [35]. Отже, для заголовка цей еквівалент не підходить, адже викликати зайві конотації.

Щодо визначення *окрестности*: «*местность, прилегающая к чему-н. Окрестность города*» [26]. Ця лексема має вужче значення, порівняно з *countryside*, яка охоплює взагалі всю землю поза містами, проте, з іншого боку, даний еквівалент немає інших конотацій та співвідноситься з темою передачі, яка здебільшого сконцентрована на місцях довкола Лондона. Тож ми можемо зробити висновок, що повного

еквіваленту лексемі *countryside* немає, що надає їй статус саме краєзнавчої реалії. З-поміж використаних в тексті варіантів перекладу більш адекватними вважаємо: *провінція* та *окрестности*, які відповідають темі передачі та мають найближче до оригіналу визначення.

Отже, ми можемо висновувати, що краєзнавча лексика у документальних тревел фільмах представлена топонімами/антропонімами, краєзнавчими реаліями та титулами/званнями. Спосіб перекладу кожної з поданих лексем залежить від рівня ознайомленості з нею реципієнтів, наявності традиційного відповідника, а також обмеженнями, що накладаються аудіовізуальним перекладом. Як свідчать результати нашого дослідження, основні труднощі виникають при перекладі реалій, адже, як правило, вони є незнайомими для глядачів, а отже потребують додаткового роз'яснення з метою збереження прагматичного потенціалу. Застосування комбінованої реномінації або експлікації, у свою чергу, тягне за собою елімінацію подальших речень. Тож однією з задач перекладача є виділення в тексті реалії як елемента «чужої» культури водночас з поясненням її семантики шляхом мінімального розширення тексту. У випадку, коли повного еквіваленту реалії немає, необхідно всебічно дослідити визначення кожного з відповідників та обрати найближчий до оригіналу варіант. До елементів документальних тревел фільмів, що також потребують особливої уваги, можна віднести наявність іншомовних лексем у тексті оригіналу (*du jour*) та елементів, чия етимологія роз'яснюється в тексті (*Oxford*). При перекладі краєзнавчих есе, у силу відсутності часових обмежень, фахівцями широко застосовується комбінована реномінація для реалій: *Prognoiska Palanka (a Cossack administrative unit)* та поєднання транскодування з

власне перекладом для топонімів: *Pivnichny (the Northern) district*, на
противагу документальним тревел фільмам.

ВИСНОВКИ

Здійснивши дослідження, ми виконали поставлені завдання: дослідили особливості краєзнавчих текстів; охарактеризували лінгвокультурну специфіку перекладу текстів краєзнавчого характеру; проаналізували жанрові особливості краєзнавчих есе та документальних тревел фільмів; окреслили групи краєзнавчої лексики та способи їх перекладу в краєзнавчих есе; описали краєзнавчу лексику та шляхи її відтворення в документальних тревел фільмах.

У процесі нашого дослідження було виявлено, що краєзнавчі тексти мають низку особливостей, релевантних з точки зору перекладу. Краєзнавчі тексти відзначаються високою прагматичністю, оскільки характеризуються великою кількістю реалій, символів, прецедентних назв. Парадигма краєзнавчих текстів представлена широким жанровим розгалуженням: словникова стаття, стаття навчального типу, альбом, путівник, краєзнавче есе та документальний тревел фільм. Попри те, що кожен із цих текстів має свої жанрово-стилістичні особливості, вони належать до єдиної краєзнавчої групи, оскільки поєднані тематичною єдністю та поняттям «край». До провідних ознак краєзнавчих текстів відносять локальну специфічність, антропоцентризм та культурну специфічність. Виокремлення тексту як краєзнавчого та визначення його прагматичного потенціалу дозволяє зберегти при перекладі домінантні функції та передати лінгвокультурну специфіку оригіналу.

Відтворення текстів мовою перекладу загалом і переклад краєзнавчих текстів зокрема – це складний процес, за якого створюється текст перекладу, який виявляється комунікативно рівноцінним оригіналу. Через те, що переклад є не лише лінгвістичним, але й перш за все культурним процесом, при перекладі краєзнавчих текстів, слід звертати особливу увагу на культурні аспекти мови оригіналу, слова що

позначають національно марковані реалії суспільного життя та побуту, характерні для конкретної місцевості або країни. Як засвідчили результати дослідження, для досягнення адекватного перекладу та збереження прагматичного ефекту фахівець повинен володіти фоновими знаннями, оскільки відмінність культур створює більше проблем для перекладача, ніж відмінність мовних структур.

Документальний тревел фільм є жанром тревел журналістики та всебічно охоплює інформацію про певний край, висвітлюючи історію регіону, його промисловість та культуру на всіх рівнях. Ключовою особливістю цього типу кінотексту є зображення «реальності» без активного залучення ведучого в загальну картину дії. У процесі дослідження ми дійшли висновку, що документальні тревел фільми виявляють низку характеристик, що потребують особливої уваги при перекладі. До домінантних ознак даного типу кінотексту належить висока культурна та локальна специфічність, об'єктивність викладеної інформації. Також документальні тревел фільми відзначаються високою прагматичністю, мають на меті познайомити глядачів із певною країною, заохотити відвідати її, що в свою чергу вимагає від перекладача збереження прагматичного ефекту при перекладі. До жанрових ознак краєзнавчих есе належить поєднання рис публіцистичного та художнього стилів, що потребує збереження не тільки достовірності викладеної інформації, а й передачу авторського суб'єктивного ставлення. Для краєзнавчих есе характерна побудова сюжету виключно на реальних подіях з фрагментарним включенням художніх елементів. Жанр краєзнавчого есе може бути віднесений до літературної журналістики, оскільки в ньому поєднується репортерський виклад інформації та літературні стилістичні засоби.

У процесі дослідження було окреслено групи краєзнавчої лексики в краєзнавчих есе, а саме: реалії, антропоніми/топоніми та аксіологеми. Вибір способу їх перекладу залежить від особливостей краєзнавчих есе як типу тексту, для яких характерне поєднання публіцистичного та художнього стилів. Топоніми/антропоніми відтворюються переважно транскрипцією задля збереження достовірності, проте якщо топонім виражений загальним словом, допускається комбінація транскрипції та перекладу одночасно. При перекладі краєзнавчих реалій широко використовується вторинна реномінація поряд з транскодуванням, оскільки вона відповідає художній функції краєзнавчих есе, яка також проявляється у використанні низки стилістичних прийомів, що мають облігаторно бути збереженими при перекладі. Передача авторського суб'єктивного ставлення, що є однією з основних жанрових ознак есе, виражається в аксіологемах, адекватне відтворення яких у тексті перекладу є обов'язковим.

Краєзнавча лексика в документальних тревел фільмах представлена топонімами/антропонімами, що мають культурну значущість, краєзнавчими реаліями, титулами/званнями та архітектуронімами. За результатами нашого дослідження було встановлено, що антропоніми в тексті відтворювались за традицією; реалії перекладались шляхом транскодування, калькування, комбінованої реномінації та генералізації; відтворення титулів/звань здійснювалось за допомогою власне перекладу та адаптивного транскодування; архітектуроніми перекладались транскодуванням та напівкалькою. Спосіб перекладу кожної з поданих лексем залежить від рівня ознайомленості з нею реципієнтів, наявності традиційного відповідника, особливостями аудіовізуального перекладу. Результати нашого дослідження засвідчили, що основні труднощі виникають при перекладі реалій, адже вони

потребують додаткового роз'яснення з метою збереження прагматичного потенціалу. Застосування комбінованої реномінації або експлікації, у свою чергу, тягне за собою елімінацію подальших речень. Отже, однією з задач перекладача є виділення в тексті реалії як елемента «чужої» культури водночас з поясненням її семантики шляхом мінімального розширення тексту. У випадку, коли повного еквіваленту реалії немає, необхідно всебічно дослідити визначення кожного з відповідників та обрати найближчий до оригіналу варіант. До елементів документальних тревел фільмів, що також потребують особливої уваги, можна віднести наявність іншомовних лексем у тексті оригіналу та елементів, чия етимологія роз'яснюється в тексті. При перекладі краєзнавчих есе, у силу відсутності часових обмежень, фахівцями широко застосовується комбінована реномінація для реалій та поєднання транскодування з власне перекладом для топонімів на противагу документальним тревел фільмам.

Перспектива нашого дослідження полягає в подальшому вивченні краєзнавчих текстів та особливостей відтворення локальноспецифічної лексики як носія культурної самобутності та патріотизму, що за умов глобалізації вбачається особливо актуальним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдони́на Н. С. Принципы и жанровое разнообразие литературного журнализма / Н. С. Авдони́на, И. А. Фокина // Вопросы теории и практики журналистики – М.: Наука, 2017. – №4. – С. 528-540.
2. Алексеева И. С. Введение в переводоведение / И.С. Алексеева – Спб. : Филолог. фак-т СпбГУ, 2008. – 368 с.
3. Алексеева И. С. Транслатологические типы текста. Опыт классификации Ч. II. / И. С. Алексеева // Вестник Санкт-петербургского университета – СПб., 2008. – Вып. 3.– С. 32–40.
4. Алеферко С. В. Херсонский художественный музей им. А.А. Шовкуненко / С. В. Алеферко – Херсон: Наддніпряночка, 2009. – 172 с.
5. Балаклицький М.А. Есе як художньо-публіцистичний жанр: методичні матеріали для студентів зі спеціальності «Журналістика» / М.А.Балаклицький – Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2007. – 74 с.
6. Боса А. В. Культуронім як засіб створення кумулятивного образу в художньому тексті (на матеріалі роману Надіма Аслама «Maps for Lost Lovers») / А. В. Боса – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – Вип. 15. – Т. I (155). – С. 112 –117.
7. Верещагин Е.М. Лингвострановедческая теория слова / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров – М.: Русский язык, 1980. – 320 с.
8. Верещагин Е.М. Язык и культура: лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Рус. яз., 1990. – 246 с.
9. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.

10. Влахов С. И. Непереваемое в переводе / С. И. Влахов, С.П. Флорин – М. : Валент, 2006. – 448 с.
11. Газизова Л. В. Трудности перевода имен собственных (на материале перевода романа Тони Моррисон «Песнь Соломона») / Л.В.Газизова // Вестник Челябинского государственного университета. – Ч., 2009. – № 35 (173). – Серия «Филология. Искусствоведение». – Вып. 37. – С. 42–47.
12. Гізер В. В. Краєзнавча лексика як об'єкт перекладу (на матеріалі текстів краєзнавчого характеру): дис.канд. філол. наук: 10.02.16 / В. В. Гізер – Сімф.: Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського, 2011. – 254 арк. – Бібліогр.: арк. 207-254.
13. Горшкова В. Е. Перевод в кино / В. Е. Горшкова – Иркутск.: ИГЛУ, 2006. – 278 с.
14. Горшкова В.Е. Художественный vs документальный кинодиалог: жанровая специфика перевода / В. Е. Горшкова // Вестник Российского университета дружбы народов.(Серия Лингвистика), 2016. – № 3. – С. 242-258.
15. Демецька В. В. Кроскультурний аналіз краєзнавчого типу тексту: концепт “свій/чужий” простір (на основі українського та американського (США) краєзнавчих текстів) // Філологічні студії. Науковий часопис. – Луцьк.: Вид-во «Волинський Академічний Дім», 2004. – №2 (26). – С. 74 – 78 с.
16. Демецька В. В. Теорія адаптації в перекладі: автореф. дис. д-ра філол. наук: 10.02.16 / Демецька Владислава Валентинівна. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2008. – 36 с.
17. Ермолович Д.И. Имена собственные на стыке языков и культур / Д. И. Ермолович – М. :Р. Валент, 2001. – 200 с.
18. Ефремова Т.Ф. Новый словарь русского языка. Толково-образовательный / Т Ф. Ефремова.– М.: Рус. яз., 2000.– в 2 т.– 1209 с.

19. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (На матеріалі англомовних перекладів української прози) / Р.П. Зорівчак. – Львів.: Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216 с.
20. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. / В. І. Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 576 с.
21. Карпюк С. Ю. Героїчна самопожертва / С. Ю. Карпюк // Гривна – Х., 2011. – №25. – С. 16.
22. Комиссаров В. Н. Слово о переводе: Монография / В. Н. Комиссаров. – М.: Международные отношения, 1973. – 216 с.
23. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : навч. посіб. / М. П. Кочерган – К.: Академія, 2005. – 2 вид. – 368 с
24. Кустова О. Ю. Концептуальные модели исследования киноперевода/ О. Ю. Кустова // Известия Российского государственного педагогического университета имени А. И. Герцена. – СПб., 2019. – N 192. – С.123-130.
25. Михайленко О. О. Тип тексту і специфіка перекладу / О. О. Михайленко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – Л. : Філологічні науки, 2013. – № 14(3). – С. 79-85.
26. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н.Ю.Шведова. – 4-е изд., доп. – Москва: Азбуковник, 2000. – 940 С.15.
27. Пастирська І. Я. Про роботу над перекладом путівника «Львів» англійською мовою / І. Я. Пастирська. // Вісник НУ «Львівська політехніка» – Львів, 2000. – №381 С. 107 – 111.
28. Путешествие по Херсонщине: путеводитель / авт.-сост.: А. Паталах [и др.], общ. ред. О. Алеферко, фотогр.: В. П. Рылеев [и др.]. –Херсон: Наддніпряночка, 2005. – 275 с.

29. Селіванова О.М. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. М. Селіванова. – Полтава: Довкілля, 2006. – 716 с.
30. Скібіцька О. В. Лінгвокультурні особливості перекладу туристичних текстів: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції 28-29 листопада 2012. – Дніпропетровськ, 2012. – с.41– 43.
31. Скороход А. Н. Зірки ніколи не згасають / А. Н. Скороход. // Наддніпряночка – Х., 2013. – №47. – С. 11–12.
32. Слышкин Г. Г. Кинотекст. Опыт лингвокультурологического анализа / Г. Г. Слышкин, М. А. Ефремова – М.: Водолей Publishers, 2004. – 164 с.
33. Тайлор Э.Б. Первобытная культура / Э. Б. Тайлор – Москва: Издательство политической культуры, 1989. – 529 с.
34. Толмачов И. Т. Історія фотографії: початок / И. Т. Толмачов // Історія. – 2013. –№1, С. 32–35.
35. Ушаков Д. Н. Большой толковый словарь современного русского языка: 180000 слов и словосочетаний / Д. Н. Ушаков. – М.: Альта-Принт, 2008. – 1239 с.
36. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): Для ин-тов и фак-тов иностр. Языков: учеб. пособие. – 5-е изд. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: ООО «Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. – 416 с.
37. Федорова И. К. Кинотекст в инокультурной среде: к проблеме построения моделей культурных переносов / И. К. Федорова // Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология, 2011. – Вып. 1 (13). С.61–70.
38. Хмель В. А. Херсонські історії, перекази та бувальщини / В. А. Хмель // Наддніпряночка – Херсон, 2014. – 244 с.

39. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика / А. Д. Швейцер – М.: Воениздат, 1973. – 280 с.
40. Борис Андрійович Лавренъов [Електронний ресурс] / Херсон. – 2007. – Режим доступу: <http://www.херсон.info/famous/boris-lavrenyev>
41. Коваленин В. Д. Історія Херсона. Історія заснування міста Херсона [Електронний ресурс] / В. Д. Коваленин – Новий світ, 2016. – Режим доступу: <http://ukraine-in.ua/istoriya-gorodov-ukrainy/istoriya-khersona>
42. Муха А. В. Содержательная и жанровая специфика трэвел-журналистики в зависимости от видов СМИ [Электронный ресурс] / А. В. Муха, Н. И. Федосеева – Огарев-online, 2015. – №19. – Режим доступу: <http://journal.mrsu.ru/arts/soderzhatelnaya-i-zhanrovaya-specifika-trevel-zhurnalistiki-v-zavisimosti-ot-vidov-smi>
43. Нова Каховка – місто-сад [Електронний ресурс] // Херсонщина. – 2015. – Режим доступу: <http://novakahovka.at.ua/>
44. Cambridge Dictionary: Cambridge Learner's Dictionary [Електронний ресурс] – Cambridge University Press, 2019. – Режим доступу: <https://dictionary.cambridge.org/ru>
45. Introducing Kherson to the English-Speaking World. [Електронний ресурс] – The Library Catalogue/University of Bedfordshire. – Режим доступу: <http://library.beds.ac.uk/>
46. Nida E.A. The Theory and Practice of Translation / E.A. Nida, Ch. R. Taber – Leiden , 1969. – 215 p.
47. West, Tessa. The Curious Mr. Howard. Legendary Prison Reformer. Foreword by Clive Stafford-Smith. – Sheffield-on-Loddon: Waterside Press, 2011. – 377 с.